

כסיום מאמרנו הצענו בפני המעיין מפתח לכתב היד, ממנו ילמד המעיין מה רב טוב הצפון בהם ומה עצמו חשיבות הדברים האצורים בו, מפתח זה לכשעצמו מלבד התועלות הנמשכת ממנו, הינו רב חשיבות ומלא ענין ויש בו ידיעות רבות ונכבדות כאשר יראה המעיין לפנינו.

מתוך כתב היד, מפרסמים אנו לראשונה בזאת, אגרת אחת יקרת ערך^כ אשר תכנה וענינה יפורטו מיד. והיא דוגמא של מעלה, על האוצר הבלתי נדלה הגנוז בתוך קובץ אגרות מפואר זה.

אגרת מאת רבינו אודות אופן המענה למי שהכחיש אמונת הגלגול

אגרת זו שלפנינו, שלא באה בדפוס מעולם, ממוענת למקובל האלהי רבי משה זכותא (הרמ"ז). כפי המתבאר מתכנה פנה הרמ"ז אל רבינו לעמוד לימינו ולסייעו בעריכת דברים כנגד 'צורבא מרבנן' אשר רצה לפרסם דברי דופי כנגד אמונת הגלגול המקובלת לנו מקדמונינו.

זהותו של 'צורבא מרבנן' זה ידועה לנו היטב, הלא הוא ר' יהודה אריה ממודינא רבה של ויניציאה^כ. (ושמו נרמז כאן בתוך הדברים כאשר הראנו באצבע לקמן). ואכן מלבד שהיה רא"מ מכחיש תורת הקבלה בכללותה, וחיבר לשם כך חיבור מיוחד^כ, עוד הקדיש דברים מיוחדים להרס אמונת הגלגול^כ.

כד. העתקת האגרת מתוך כתה"י נעשתה בידיו הברוכות של הרב"ז מור שליט"א, מקומות מוקשי הקריאה פוענחו ע"י החת"ש כהר"ר אברהם הלל שליט"א אשר לא היתה קריאה אשר שגבה ממנו. ברך ה' חילם.

כה. על אישיותו של ריא"מ כבר האריכו רבים. ומשעה שנתברר שהוא ניהו גם השואל שבס' קול סכל (בחנית הקבלה, גוריצה תרי"ב) קרובים הדברים לדברי המשמאילים וד"ב.

כו. ארי נזהם, נדפס לראשונה בלייפציג תר"מ. אכן עוד טרם הדפסתו נתפרסם החיבור בכתובות יד שונות, כנודע. (ושם בפרק יג מן החיבור הרבה ריא"מ להתלהלה בלשון מדברת גדולות על אמונת הגלגול) כנגד חיבור זה נתחברו מס' חיבורים כשהמפורסם שבהם הוא חיבורו של הגאון המקובל רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל הנקרא מגן וצינה יוהאנעסבורג תרט"ו, ואלו הם דבריו בראש חיבורו: "לשמע אוון שמעתי דיבת רבים על אודות מחברת מחודשת אשר נתפשט בדורנו זה זמן לא כביר נקרא בשם ארי נזהם" ועתה עיני ראו ולא זר כמה עבר חוק, חלף ברית החכמים, ...ולכן יצאתי נגדו בויכוח בדרך קצרה להעמיד יסודי חכמת האמת על יסודה, כפי מה שקבלתי ממורי אלוף נעורי בחכמת הנסתר, הרב החסיד המקובל האלקי המפורסם מו"ה מנחם מנדל זצוק"ל, שנפטר בשם טוב בירושלים עיה"ק". (גם הרמח"ל ערך מערכה לעומת חיבורו של ריא"מ במחברת הנקראת מאמר הויכוח, ראה אגרות רמח"ל עמ' שנ"ב, וכבר נתברר שמאמר זה הוא הוא החיבור הנדפס בשם 'חוקר ומקובל', שקלאוו תקמ"ה, אע"פ ששמו של ריא"מ וספרו לא נזכר בו כלל ואכ"מ).

כז. גם חיבור זה (הנקרא 'בן דוד') נדפס בתוך טעם זקנים פפד"מ תרט"ו. ב' חיבורים אלו נכתבו ע"י ראי"מ עבור תלמידו רבי יוסף חמיץ. רבי יוסף אף שהיה תלמידו של ריא"מ בנגלה, דבקה נפשו בחכמת הקבלה ונתעלה בה מאד. כתביו על הזוהר אבדו ברובם ולא ראו אור אלא בחלקם

והנה, כתב הגאון חיד"א בשה"ג: 'ראיתי ספר חיי יהודה בכ"י להרב הנזכר [ר' יהודה אריה ממודינא] יודיע דרכיו שכותב שם על העבר עליו בימי חייו הן לטוב הן למוטב. וראיתי לכתוב דבר פרטי, כתב הרב הנזכר שהוא בתחלה לא היה מאמין בגלגול. ויקר מקרה ששכנתו ילדה בן וכמעט בתוך חודש ללידתו חלה הילד בחלאים קשים שונים ולסוף ששה חדשים ללידתו הגיע קצו והיה גוסס, ושכנתו קראה להרב הנזכר שיאמר פסוקים ודברי תורה בצאת נפשו כמנהג המורים באיטליא, והוא הלך וראה הילד מצטמק ורע הוא גוסס וקרא איזה מזמורים, והילד פתח עיניו ואמר שמע ישראל ה' אחד ויצאה נשמתו באחד והוא פלא. ומהיום ההוא והלאה האמין בגלגול כי עין בעין ראה ילד בן ששה חדשים חולה תדיר מצטמק ורע והוא אומר כגדול בבטוי שפתים פ' שמע כלו בקול רם. ע"כ דבריו שראיתי בכ"י בספר הנזכר^כ:'

אכן לפי האמור כאן הרי שבשלהי שנת ת"ו עוד עמד ריא"מ במריו, ואילו בכ"ז אדר ת"ח כבר לא בין החיים, הרי שסיפור זה אינו יכול להתקיים אלא בשנת חייו האחרונה ממש. אמנם כבר עמדו ע"כ^כ כי מעשה זה אינו מופיע בחיי יהודה הנדפס (קיום תרע"ב ות"א תשמ"ה) ואינו מצוי גם בכ"י הרבים של החיבור. ואפשר שלפני הרב חיד"א עמד טופס מאוחר שבו נוספו בתוכו איזה דברי סגוריא מכותב אחד אשר חפץ להצדיק את החכם מעיקרא וברוך היודע.

מן דברי רבינו באגרתו דלקמן, עולה שהרמ"ז רצה לצאת כנגד ריא"מ בכרוזא קורא בחיל, להוציא בלעז מפיו, ולהציב אמונתו על שרשה ועל קבלתה. ולשם כך פנה הוא לרבינו על מנת שימציא לידו מקורות קדמוניים ונאמנים העוסקים בסוד זה. ואילו רבינו מביע את דעתו כי אך לשווא עמלו ואין כל תועלת בכך, וטעמו ונימוקו שיסוד חכמה זו הרי היא קבלת אבותינו, ומי שלא זכה לקבלה זו, או מי שהוציא עצמו מן כללות האומה שקיבלו עליהם אמיתות החכמה הפנימית, לא ישיג ענין זה בשכלו לבדו, באופן שנוק ההזדקקות לדבריו גדול על תועלתו.

ובאמת כל דברי רבינו מכוונים להפליא לדברי רבינו הרמב"ן, הוא אשר היה מן הראשונים שגילו סוד זה, (ברמיזה ובהעלם גדול וכיסה דבריו במכסה עתיק), והרבה לפרש לפי דבריו כל סתום ונעלם בפרשיות התורה^ל, ועכ"ז כתב על ענין

ע"י הרמ"ז אשר נתעסק בהדפסתם (אור נוגה ויניציאה תי"ח וראה גם שה"ג ערך יודעי בינה). בחיבוריו אלו דימה ריא"מ להדיחו מעיסוקו בחכמה עליונה זה, אך לא עלתה בידו.

כח. כיר"ב כתב הרב חיד"א ביומנו מעגל טוב ברלין תרפ"א עמ' 111: יום ש"ק וכו' התפללתי מנחה בק"ק בראנדון ועליתי לס"ת ובואו כמה בני אדם והיו חוקרים חקירות ואני משיב. מיום א' סיפרתי להם בענין הגלגול שהרב אריה יאודה ממודינא רב ויניציאה לא היה מאמין בגלגול וה"ל שכנתו שילדה בן וחי' ו' חדשים כצער גדול וקראוהו בשעת גסיסת הילד והלך לקרוא פסוקים כמנהג ובשעת גסיסה פתח הילד בן ו' חדשים נגוע ומכה ואמר שמע ישראל ה' אחד ומת ועיניו ראו ומהיום ההוא הודה בגלגול. ואמרו לי הלא ר' מנשה נ' ישראל ראש הפילסופים והכריח הדבר בספר נשמת חיים ומאמר ד' פרק ו'.

כפ. עיין אוה"ח לרח"מ מיכל ערך ריא"מ וארי נוחם מהדורת ירושלים תרפ"ט עמ' צח – צט.
ל. ראה בפירוש התורה בראשית ד' א' שמות כ' ה' ויקרא יח ו'; דברים כ"ט ז' דרשה על

הגלגול: 'זה הענין סוד גדול מסודות התורה לא ישיגם דעת חושב רק הזוכה להם לומד מפי מלמד עד משה רבינו ע"ה מפי הגבורה^א. ושהוא מן הסודות שנעלמו לבד מן הזוכים להם מן הקבלה והפירוש בהם אסור במכתב והרמז אובד התועלת^ב.

ואכן הנמצא בידנו מן הקדמונים אשר פקפקו בענין זה, לא היו אלא כנגד המקיימים רעיון זה מצד שכל האנושי, והם שבאו בחקירותיהם ליתן בזה פתרון ותשובה לשאלת צדיק ורע לו, מיתת ילדים ר"ל ושאר דברים אשר נשגבו מדעת בני אדם, וע"ז נסובו דברי המערערים, שעכ"ז עדין לא הונח לנו, וכמה דברים יש בענין זה אשר אין הם מתיישבים יפה על השכל.

אבל לא באלה חלק רבותינו, שהם לא מבינתם התבוננו ולא מדעתם השכילו, כי אם על תכא דרחמנא סמכו, ועל דעת רבי שמעון בר יוחאי וחכמי האמת נשענו, אשר משעה שנפתחו תרעין דחכמתא בהגלות נגלות זוהר הקדוש, ושם נתבאר ונתברר סוד מופלא זה למוצאותיו^ג, נתפשטה ונתישבה אמונה זו, ונתקבלה בקרב ישראל ללא עורר.

ובה היו דברי גאון ירושלים רבי לוי ׳ חיים בתשובתו^ד לנבוך אחד אשר שאל בדבר האורים בדבר אמונת הגלגול, ז"ל הנצ"ל:

...כבר ראיתי וכינתי בספרים ומצאתי כי חכמינו ז"ל אותם שהיו אחרי חתימת התלמוד ימים רבים, נחלקו לשני כתות: הכת האחת כת החוקרים בעיקרי האמונות כפי שכלם לבד ומתעסקים בחכמות החצונות. וכלבם של אלה קשה להאמין האמונה הזאת יען כי כפי השכל יש עליה קושיות שלא השיג שכלם לישבם. אמנם יש כת אחרת גדולה מאד מחכמי ישר' המאמינים וכלם כתבו עליה כי היא אמונה אמיתית ועיקר מעיקרי התורה לתרץ קושית צדיק ורע לו. וכלנו אנחנו מחוייבים לשמוע דברי אלו האחרונים. ולהאמין האמונה הזאת בלי שום פקפק וספק כלל^ה...

על השתלמותו של רבינו בחכמה הפנימית לרבות סוד הגלגול, ידענו גם מתוך הקדמת בנו של רבינו לתשו' אביו 'דבר שמואל'. וז"ל שם: 'גמול בסוד ידו הרה ובראשית חכמת זוהר התיקונים וסדר הכוונות... חכן ומבין מדעתו.... נכנס לפרדס הקבלה באור בהיר שפר הפליאה... עמק המלך, דרך אמת, מבוא את אוצרות חיים לשאוב מבאר

דברי קהלת ובשער הגמול בכ"מ.

לא. הקדמת פירושו לאיוב.

לב. שער הגמול פרק ג'.

לג. בזה"ק נזכר ענין הגלגול לרוב ובפרט פר' וישב בדברי סבא דמשפטים (דף צט:) שם נתבאר ענין הגלגול למוצאותיו. (והשווה עם דברי הגיעב"ץ בספרו מטפחת ספרים פ"ח: ...ואדרבה כן מפורש גם בדברי סבא דמשפטים שהוא הראש והראשון שהודיע אמונת הגלגול בספרינו הקדושים...). גם בספרים המיוחדים לתנא האלהי רבי נחוניא בן הקנה הובא ענין זה. עיי' ספר הבהיר אות קכ"א, הובא בריקאגטי פר' וישב ושם אמרו משמיה דר"ע עה"פ דור הולך ודור בא, דור בא שכבר בא. וראה גם ס' התמונה (מהדורת לבית תרנ"ב דף טו.).

לה. תשו' רלב"ח סי' ז'.

מיום חיים, מעין גנים, סתרי תורה ותעלומות חכמה, ויעל ניצוצות של טהרה בהשתלשלות גלגולים... להבין מדרש הנעלם, רזי אל מקור אצילות יצירת ובריאת מעשה בראשית ומעשה מרכבה... להתשעשע בזהרי חמה... ובכנפי בינתו כנף רננים עף וילקט ליקוטים מעץ החיים, תפוחי זהב, אשר בגן גינת ביתן... ומגויית האר"י... רדה דבש... מגלה עמוקות ומפענח רזא'...^ל.

מתוך אגרת זו משתקפת היטב הנהגתו המזהירה של רבינו אשר עמד בראשות גולת איטליה בדור תהפוכות, דורו של צבי שכור אשר נאחז בסבך, במשאות שווא ומדוחים, וכל המלאכה הגדולה של משא העם על צווארו שלו, והוא מתנהל לאיטו להלוק כנגד רוחם ולהשקיט כל פרץ וכל צווחה במדינתו, להעמיד הדת על תילה ועל מכונה.

לכבוד ר' משה זקוט'ו, לחדש תמוז - ת"ו לפ"ק

ארי שבחבורה, דורש משפט ומהיר צדק לחוק כל ברק נר"ו, אלקי אברהם יהיה בעזרו.

אש מתלקחת בקנאת ה' צבאות ונגה לו סביב מטהרת הנפש וקדושת המחשבה, ראיתי עולים מן הארץ מתנוצצים לעומתה, מאת מעכ"ת באותות האהבה ואנרתו היקרה אוגרת דברי הגדה המושכים את הלב לבני ולמספר, על האי צורבא מרבנן^ל שרי ליה מארי, שלעת זקנתו חלה את חליו המיושן כדרכו מכמה שנים, לחלוק על חכמות ואמונות אשר פנת יקרת יסודתם, לא שזפתה עינו, איה, ולא זו אף זו, שרצה להבאיש שנית את ריחו ברפוס לעיני העמים, קורא אני עליו אם יעשהו המאת יהודה^ל כתובה בעט ברזל.

וכבר סיפר לי פה שר משרי האומות שבעיר הזאת, שבהיותו שם, גילה אליו החכם הנזכר דעתו כנגד חכמת הקבלה, והוא הוכיחו תוכחת מגולה על זה באמור לו שכפי מה ששמע והבין בספרים שרשיה ועיקריה הם אמיתיים ומקובלים ביד הקדמונים, אזי להם לבריות מעלכונה של תורה כזה אריה^ל שאג לפרסם הדברים מי לא יירא לחלול ה' ולתורתו מקול שאון המלעגים^ל.

^ל. באגרת אחרת שבכתה"י (נדפסה בדור אחד בארץ עמ' רלא) כותב רבינו: על אשר עוד האותיות שאלוני מפרטי ספר החסיד קנה, ראיתיו וקריתי בו כאן בכתיבת יד... וראה לעיל במפתח האגרות אגרת ד.

^ל. מתחילה נכתב 'דסני שמוענייה' (כמו"ק יו, א ועוד) ונמחק.

^ל. כאן וע"י ההערה הבאה, נרמז שמו של האי צורבא מרבנן: ר' יהודה אריה ממודינא.

^ל. ראה הערה קודמת.

^ל. והשווה דברים אלו עמש"כ הרמח"ל באגרת לרבו רבי ישעיה בסאן (אגרות רמח"ל ח"ב עמ' רנ"ה - רנ"א): 'כי היום ממש באה אלי אגרת אחת גדולה מאת השופט אקילה פיקי הידוע לכ"ת מויסניצה, שהוא שופט שם, וכותב לי בכמה מיני תחנונים שאכתוב לו דעתי בהיות שנחלוקת היה לו שם, לפני השר שלשם עם עירון אחד ע"ד הקבלה אשר לנו, שהוא קיים היותה חכמה קדושה ומעולה מאד, מגלה מצפוני התורה באמת, וזה העירון הכחיש ואמר שהוא הבל, והביא לסיוע לו דברי ר' יהודה אריה ממודינא בס' שלו שמראה היותה בלי שום יסוד וכולה הבל הבלים, ראה כ"ת עד היכן מגיע פרי המר של זה האיש, שאפילו בין הגויים נתפשט ארסו...'

אך, ה' אלקים דבר ובשר לעמו ישראל על אמונתם המקובלת כל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, כמו שהביא הרמב"ם ז"ל באגרתו המפוארה אגרת תימן, מי לא יבא כעת ויאמר שלא יועילו אוצרות המליצה ופטפוטי דברים, לנתק היתר התקועה בלבבות אנשי ישראל על קבלת הקדמונים ועומק חכמתם הרחבה, במעשה בראשית ובמעשה מרכבה, ולבי אומר לי שאם יבקשו מפי החכם הנ"ל בנות אנשי לבב רודפי צדק, שלא להשמיע נחמותיו^מ בחוץ יעתר לקולם^{מא}, ויאמר נא די לצרותינו המתרגשות ובאות בעונותינו, בעיר ההיא וכל סביבותיה.

ועל כל פנים, יתרצה או לא יתרצה, אחלי יכונן נגד פני מעכ"ת אל נא ישת לבבו המהור ויוציא זמנו היקר להדפיס תשובות נגד הקטיגור בענין סוד הגלגל כי בריא לי שכל המסתכל בעין יפה ודעת צלולה בספר [ואשר] יכתוב איש ריבנו, ויראה מתוכו מיעוט ידיעת מחברו בשרשי החכמה והמימינים בה, זה יהיה לנו כנגד לאות ולמופת היותר צודק שנוכל לחדש, בקיום האמונה ומיניה וביה נשדי ביה נרנא מבלתי שנכנים את עצמנו לדרוש ברבים הני כבשי דרחמנא, כאשר החמיר בזה הרב ר' לוי ׳ן חביב בתשובותיו^{מב}, ושעמו ונימוקו עמו, כיון שידענו היות עמודי האמונה הזאת מיוסדים על אדני הקבלה, ואין מופת הותך עליה מפאת החקירה, כאשר רמז הרב חסדאי^{מג}, ומררי^{מד} אבראבנל^{מה} ז"ל.

ובכן אם נכריח אותו בפומבי מצד הקבלה, יהמו יחמרו לבבות המסופקים בה לדבר עלינו בגאווה ובז, וצר לנו אז מעתה, ואם מחמת הראיות המספיקות נבא להוציאה, יודע אדון כי אין שערי התשובות והרחויות ננעלות, ומה גם בחיותם סמוכים על חכמות קצת מפילוסופי עמנו המכחישים אותה במענותיהן שאעפ"י שחלושות הן במאד מאד לעין כל משכיל, כאשר דקדק בקצת הטעמים מוהרי"א ז"ל^{מז} והנשואים ימקו מעצמם, מ"מ מה נועיל

מ. על משקל חיבורו של ריא"מ 'ארי נזהם' כנז"ל.

מא. יצוין כי אכן בחייו לא הדפיס ריא"מ מחיבוריו כנגד הקבלה, ואפשר איפוא שאכן עצתו של רבינו נתקיימה.

מב. סי' ת. ח"ל שם: האמנם לדרוש בה ברבים נראה ודאי שהיא דבר בלתי הגון מאד כי לא טובים אנו מאבותינו ורבותינו ע"ה אותם שכתבוהו בספריהם ולעולם לא דברו בה כי אם ע"ד רמז וחיידה וכתבו עליה שהיא סוד גדול. ולשון הרמב"ן (כצ"ל) ז"ל בפירוש איוב יעיד שכתב שם ח"ל ואם תחפוץ להבין הסוד הגדול הזה לבך תשית לדעתי וכליותיך תשתונן ועל חטא תת"אונן. ותסיר מעל פניך הענן תראינה עיניך המלך והמלכה. ותצפה לגאולה. תראה שני עפרים. תאומי צביה. והגזרה והבניה. עכ"ל ז"ל רמז במלת תת"אונן לאונן: המלך והמלכה יהודה ותמר כלתו תצפה לגאולה בועז שהיה גואל. תאומי צביה פרץ ורח והגזרה מיתנא דאיתגזר. והבניה. בן היבוס. הרי הרב ז"ל שדבר בדבר הזה בדרך סוד ורמז וחיידה. כל שכן אנחנו האחרונים שכלנו בערכו כגמול עלי אמו גמול ידו הדה נאם הצעיר לתורה ולתעודה. ולכבודך גבר כתו כיהודה. וראה גם מש"כ בס' ע"ה.

מג. עיין אור ה' מאמר ד' דרוש ז'. ונזכר לשונו בסו"ד רבינו.

מד. פר' כי תצא בפרשת יבום ע"ש שהלך בדרך הקדמונים שביארו כל ענין בפרשה זו בסוד זה.

מה. הרב אברבנאל שם.

כי נפגע בם בסוללות הרחיות, וכי יתפרסמו יותר דברי בעל ס' מקור חיים פרשת כי תצא¹⁰ בשם החכם כה"ר אברהם בן מורה צדק, תמהני אם יצאו מפי קדוש בדברים ההמה¹¹.

ולדפיין רצון כ"ת בדרישתו לדעת הנמצא אתי בספרים על הנוגע לדרוש זה של הגלגל, אכתוב פה למטה שמות העולים בזכרוני ממה שקריתי לשעבר מערכה מול מערכה והם הספרים הקובעים דרוש מיוחד בענין זה, מלבד המזכירים אותה, אנב נראה כי רבו מלמנות, וכמדומה לי הן כל ראתה עין חכמת האדון ואין דבר מהם חדש אצלו, ועם כי בעל ס' מאירת עינים הנמצא כתוב יד אצלנו - והוא אותו שהוזכר בעל הפרדס בשער סדר עמידתן¹² פ"ב - האריך בענין על צד הקבלה, לא ראיתי בו דבר עיקרי נוסף על הכתוב בספרי האחרונים, ובפרט באותם של חכמת האר"י ז"ל¹³, לכן לא העתקתי דבריו פה, ואם הפין בם המלך יגזור אומר ואקיימו.

ועל העתקת ס' הכונות אודה ולא אבוש כי שנים או שלשה פעמים החלפתי את המעתיקים מפני רוע תכונת הכתיבה, המתחיל כעת הוא המובחר שבכולם אך מתנהל לאטו, יסלח נא האדון על העיכוב, כי ידעתי את חובתי, וזכר רב טוב תשורת ספריו הנחמדים, קשור על לוח לבי ומיניה לא יועז.

ובבואי לחוות דעתי הקלושה על דברי הגאון רבינו סעדיה ז"ל לא אבחר מכ"ת כי מרי קריאתי בו לשעבר זה היה אחד מן המקראות שהרעישו את לבי בהבנתם ויישוב מלותיהם, [ואם כי] נראים הדברים בקצתם שהשיגום טעיות הדפוס, לא מלאני לבי לתקנם כי בדקתי בספרים אחרים כתיבת יד, ומצאתי כמעט כולם בתיבות נשתוות מאין שינוי עצמי. והעולה על רוחי בהבנת ההשגה שעשה הרב כנגד מאמיני הגלגל באותה הטענה השלישית, הוא שבא לקיים דעתו אשר כתב בשער זכויות וחובות דף מ"ט¹⁴ ובשער הגמול והעונש דף ע"ג, שמיתת העוללים והמקף באה לפעמים, לשלם להם תמורתם בנעימים לעולם שבילו טוב וזהו הנרמז למאמר התמורה שהוזכר אחר כך, וא"כ ממילא אולה לה הטענה שמביאים לקיים

מו. לר"ש ו' צרצה ביאור עפ' הראב"ע, מנטובה שי"ט, דף קכ"ג ע"ג ראה בסוף האגרת ובהערה שם.

מו. הרואה יראה כמה חרד רבינו על דברות חכם זה, ואכן רבי אברהם בן מורה צדק אשר דברים משמו נמסרו במקור חיים שם, הוא ניהו רבינו אברהם בן הרמב"ם. כאשר יראה המעיין בספר כבוד א-להים (לר"א ו') מיגאש קושטא שמ"ה דף קה א-ב. שם הובאו דברים אלו ע"ש של ר"א בהר"מ וצוין כי מקורם בס' המספיק. (שחלקים גדולים מתוכו אבדו ואינם בנמצא).
 מה. פרדס רימונים שער ו'.

מב. דברי רבינו האר"י ז"ל בסוד הגלגול מבוארים במקומות רבים ובפרט בשער הגלגולים ובשער הפסוקים איוב עיין עליו.

ג. גם הרמ"ז השתדל בהעתקת כתבים עבור רבינו, ראה אגרות הרמ"ז סי' ז: ...ועתה עתה ברוך ה' אגלה אונך איך לא בטלתי הבחור המעתיק במלאכתו ועכשיו הוא עסוק בהעתקתו ס' נגיד ומצוה ומפני שלא יספיק הזמן להשלימו לכן צייתיו שימחר להעתיק איזה חלק ממנו מה שלא יש באחר כיוצא בו שהוא אל מעלת הרב כמוהר"ר שמואל אבוהב נר"ו....

נא. ע"א. במהדורת קושטא שכ"ו.

הגלגל ממיתת העוללים, כיון שממנם אחר נגעו בה כפי דעתו, וזהו שאמר, וז"ל 'תחלתם שהם שכחו שער הגמול כאשר זכרנו', ואעפ"י שזה השער בא אח"כ, והל"ל כאשר נזכר, מ"מ כבר הקדים לדבר עליו בשער זכויות וחובות שהוא נוגע נמי לגמול כנר' שם, או יאמר שער התמורה כאשר העתיקו הספרים בכתובת יד, ר"ל ענין התמורה.

אח"כ אמר וז"ל, 'ועוד כי אנחנו נשאל אותם', כלומר אליבא דידהו נמי, שמצאו טעם בגלגל במיתת העוללים, מוכרחים הם להאמין טעם התמורה מטענת עונשי הצדיק, וטובות הרשע בעה"ז, שכבר ימצאו מבילתי סבת אחרת אם בעד התמורה לעולם הבא כאשר כתב בשער זכויות וחובות, וא"כ כיון שקיימו בנושא א' טעם התמורה, מאין להם הרגלים לומר שמיתת העוללים אינה מצדה, כי אם מטעם חדש של הגלגל. וזהו שאמר נשאל אותם 'בתחלת בריאת הנפש' דגוף הראשון 'נצטוית לעבוד עבודתה או לא, אם לא נצטוית בטלול כל העונשים, אם נצטוית הנפש בעת ההיא' - ר"ל דגוף הראשון - 'לא קבלה ולא מרתה', כלומר אף לפי דעתם שהוצרכה להתגלגל לקבל עונשה, נר' שלא קבלה או מצות בוראה, ולא מרתה ר"ל ולא נענשה אז, על דרך ונפשה מרה לה". וגם אם יאמרו שפעמים תענש קצת בראשון ולא בגמר העונש, כי אם בשני"א א"א להם להכחיש המציאות שיש רשע וטוב לו וכן צדיק ורע לו מבילי סבת קודמת של זכות וחובה, וא"כ כבר הודו שהאדם יצווה לעתיד' בלא לגמול ועונש העתיד, 'לא על החולף בלבד' כלומר לא על מה שקדמו מחובה זכות בשכר ועונש העה"ז בלבד. וישובו אל מאמרנו בתמורה, ר"ל שפעמים יבאו הטובות והרעות לא על מה שעבר אלא לשלם תמורתם במה שעתיד, ויעובו הסכמתם שאין ייסורין אלא על מה שחלף כאשר אמרנו.

ועם כי הרברים הללו לא ימלטו מרוחק וטענה לדחייתם (שמאמיני הגלגל יאמרו שכל צדיק ורע לו רשע וטוב לו הוא על מה שעבר, אעפ"י שהרב ו"ל לא הביא, טענה זו עם שאר ר' טענות לעזרתם) ובפרט לישנא דקאמר לא קבלה ולא מרתה אינו מיושב כ"כ, מ"מ עלו במחשבותי כוונות אחרות והן רחוקות יותר ובילתי מכוונות למה שביאר הרב בשני השערים האחרים שהזכרנו, ובכל כי האי גוונא יאי ללמוד סתום מן המפורש.

הן אלו קצות דברי לראות את פני האדון, יורני ויאמר לי דרכו הסלולה בתוכן ולשון הנה, ובבשורות שלומי וטובתו תתענג נפשי היא מתחננת נגד פני עליון יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים. יגיד תורתו ויאדיר ברכ עו ושליו. יום ו' תמוז.

הערה בשולי הגליון למטה^{נב}:

נב. המרכאות הבאות לקמן אינן במקור.

נג. מלכים ב' ד' כ"ז.

נד. קריאת תיבה זו מסופקת.

נה. והיא רשימת המקורות עליהם דיבר רבינו לעיל: 'אכתוב פה למטה שמות העולים בזכרוננו ממה שקריתי מערכה מול מערכה והם הספרים הקובעים דרוש מיוחד בענין זה'. אכן ברשימה זו לא נזכרו אלא דברי החכמים שהביאו ערעור על אמונת הגלגל. והמובן מזה כי הרמ"ז בריב אשר היה לו עם החכם המכחיש, חפץ להתכונן בטענות אשר עוררו, ליתן להם מענה הגון. יהיה טעם הדברים איך שיהיה, לאהבת השלימות, אמרנו להציג כאן איזה מקומן לדברי קדמונינו, אשר עוד

כתב המתנגדים לחכמה זו"ר ר' יוסף אלבו בספר העיקרים מאמר [רביעי פרק כ"ט]
רבינו סעדיה גאון ס' האמונות ס' ו"ט;
רבינו חסדאי ס' אור ה' מאמר ד' דרוש ז': אך סתם דבריו 'אם קבלה נקבלה בסבר פנים
 'פות'. גם סתם דבריו באומרו 'ה' יודע'.
החכם ר' ידעיה בדרשי בכתב ההתנצלות ל'הרשב"א סימן תי"ט"י.
החכם רבי ש"ט שפרוט בספרו אבן בוחן בכתובת יד שער א' פ"ד חקירה י"ב"ט
החכם שמואל צרצא בס' מקור חיים פר' כי תצא הפיו על המדה ל'הרשב"א כנגד הסכמה
 הזאת כ"א.

טרם הפציע אור שמש זוה"ק הביאו בדבריהם סוד הגלול סמכו עליו ונתנו לו רמז במקראות
 ובמדרשי רז"ל וכדלקמן: רבינו הרמב"ן הנז"ל ותלמידיו בס' מאירת עינים הנזכר בדברי רבינו;
 אוצר הכבוד לרבינו טודרוס הלוי אבועלפיה (דף כ"ז ע"ג) ריקאנטי (פר' וישב ושם בשם ספר הבהירא)
 מערכת האלהות המיוחס לרבינו פרץ מבעלי התוס' (דף קכו דף קס"ד) שבילי אמונה לרבינו מאיר
 אלדבאי (פ"ט) רבינו בחיי בן אשר בפירוש התורה בכ"מ (בראשית לז, א ועוד) ובספרו כד הקמח
 (ערך השגחה) תורת המנחה לרבי יעקב סקילי תלמיד הרשב"א דרשה ע"י; עבודת הקודש למקובל
 האלוקי מהר"ם ק' גבאי ח"ב פל"ב ומן האחרונים – כאמור בדברי רבינו – נתחברו מאמרים מלאים
 סביב ענין זה וחזל לספור כי אין מספר.

נ. תיבות אלו נראות כמחוקקות.

נז. הר"ד בדברי רבינו לעיל.

נח. סי' תי"ח. ראה שם ד"ה ומתועלותיה בסוד הנפש.

נפ. חיבור זה לא נדפס מעולם, אך הוא קיים בכתבי יד רבים (ראה אוצ"ס לולאטקין בערכו). הרב
 דב שוורץ שליט"א מבני ברק הואיל בטובו להמציא לידי צילום כתי"י פירנצה-לורנציאנה 71. מתוך
 ספריתו העשירה (ותודתי הרבה נתונה לו על כך), ואכן במקום המצוין בדברי רבינו מתחיל דיון
 בענין הגלול: 'השניים עשר, אם הנפש מתגלגלת גוף אל גוף יש אומרים שכן הוא והוא דעת...'.
 כ.

בספר יוחסין (מהדורת לונדון תר"ו עמ' 116) כותב המו"ל החכם ר"ש שולם מסורת מופלאה
 אודות החכם המחבר מקור חיים, רבי שמואל ק' צרצה, חז תכנה: 'אמר שמואל שולם שמעתי שזהב
 הגדול כמזה"ר יצחק קנאפנטון היה סיבה לשרפת זה האיש, שפעם אחד בהיות שנתקבצו כל הרבנים
 האלו לקריאת כתובה אחת, ואמרו כך וכך לבריאת העולם כמנהג הכתובות, וזה סרסא נתן ידו על
 זקנו ואמר וב"ב ג"כ (?) רמז על קדמות העולם באוחזו שערי זקנו, וקם הרב על עמדו ואמר מדוע לא
 יבער הסנה? יבער הסנה! והוליקו בערכאות ודנו אותו לשריפה על שהורה בקדמות העולם
 בדיניהם ג"כ, ע"כ. וכבר העירו (ראה אוצר הגדולים בערך ר"ש צרצה) כי אם נקבל שמועה זו הרי שמ"מ
 לא היה המעשה ברבי יצחק קנאפנטון שדבר זה אינו עולה עם סדר הזמנים אלא באביו רבי יעקב.
 וולפני איזה זמן היה תח"ס ס' מקור חיים כשבגליונותיו הגהות כתי"ק הגאון רבי אברהם שמואל
 בכרך בעל תשו' חוט השני, ושם כתב דברים חריפים ביותר על דברי החכם בספרו זה, דרך משל:
 'חלילה לנו מהיות כזאת בישראל' (דף עו). 'ויצק זהב רותח לתוך פיו' (דף קב.). ועוד.

כא. שורה אחת בשולי האגרת בלתי ניתנת לקריאה, ככל שניתן לקרוא שם הוא 'החכם כה"ר
 דוד בן ביליא', ואכן חכם זה נזכר במקור חיים שם. עיין עליו. (וע"ע הגיון הנפש לרבי אברהם בן
 חייא הנשיא דף ה, ב; אמונה רמה לראב"ד הראשון עמ' 39 ופי' רד"ק לתהלים ק"ד עה"פ תשב
 רוחך יבראך).